

TARTÓS HIÁNY

Grendel Lajos (1948. április 6. – 2018. december 12.)

A mikor legközelebbi felebarátunk az időben körülhatárolatlan, nem irodalmi kóborlásra indul egy ismeretlen világban, az első pillanatban köd száll az ember agyára. Rög-tön azonban nagyon éles fényt sugároz szét, a szó szoros értelmében kiolthatatlan fényt mindarra, ami a két tudatot összekötötte és szét is választotta, lenyűgözte és megsebezte. Igen, elárvultam. Mert Lajos több volt számomra, mint egy fivér. Az ő lényeglátó szavaival szólva valóban az „utólérhetetlen énem” volt. Vele éltem, élek és fogok élni a papírra vetett szó által, amíg a sorsom ezt megengedi. Se mondani, se ígérni nem tudok többet.¹

Nos, a „G. L. – K.W.” monogramokkal jelölt tandem a két tag akarata ellenére végleg szét-esett. Igaz, ez a célszalag után történt. Ahogy egy mérvadó és szigorú magyar irodalomkritikus írta a nekrológ bevezető részében: *A legjelentősebb szlovákiai magyar író volt a Fábry Zoltántól Gazdag Józsefíg belátható mezőnyben, Márai Sándort természetesen nem számítva.* (Itt helyénvaló megjegyezni, hogy M. S. 1989-ben bekövetkezett halála után lett igazán világhírű.) *És az egyetlen kortárs magyar író, aki a szlovák irpdalomnak is ugyanúgy fontos szerzőjévé tudott válni, mint a magyarnak. Művei ott vannak a szlovák olvasók polcain is...*² (Ide pedig egy kiegészítés kívánkozik: a szlovákiai könyvesboltokban pillanatnyilag négy könyve hozzáférhető szlovák fordításban, összesen hét regény és ötvenöt hosszabb s rövidebb próza³, miközben a magyar könyvpiacra ez idő szerint egyetlen könyve sincs.)

A „G. L.” – K.W.” irodalmi tandem spontán módon alakult ki vagy negyvenöt évvel ezelőtt. Csak részgizagság lehet, hogy G. L.-t nagy szerencse érte, amikor K.W.-vel találkozott. (Bajosán képzelhető el például, hogy egy itteni, gyomorfájós magyar költő találkozhatott volna Vojtech [Béla] Kondróttal, aki kedvelte a pohárba töltött italokat.) A találkozás inkább törvényszerű volt, mert az irodalom, az őt és a szlovák-magyar közösségi, kulturális és irodalmi kapcsolatokat érintő felfogásmódok s vélemények jelentették a kötőanyagot. G. L.-nek feltűnt, és feltette magának a kérdést, ki is ez a *Slovenské pohľady*-tól jött szlovák ember, aki a huszadik századi magyar próza szerzőit fordítja, de olyanokat, akik nem illenek bele a szocialista realizmus kánonjába. K.W. pedig megismerkedett G. L. ifjúkori írásaival, amelyeknek nem jutott hely a fiatal szlovákiai magyar írók akkori emblematikus antológiájában, a *Fekete szél* címet viselő kötetben.⁴ A kölcsönös tájékozódás az irodalmi érdeklődés terén megelőzte a személyes találkozást. Az utóbbira Pozsonyban került sor Nagy Laci panellakásában a Dolné hony („Alsó dűlök”) nevű lakótelepen, az egyik legjelentősebb múlt századi magyar prózaíró, Mészöly Miklós jelenlétében. Utána egy budapesti találkozás következett a szlovakistaként és Szlovákia barátjaként (is) ismert Kiss. Gy. Csaba társaságában. Az alkalmi találkozásokból a szó szoros értelmében megbonthatatlan barátság született, életre-halálra. G. L. és K.W. is viszonylag sokáig olyan munkahelyen dolgo-

zott (a Madách, illetve a Tatran kiadóban), amelyet ugyanabban az 1875 óta meglévő, az egykori Magyar Mezőgazdasági Bank székhelyül szolgáló és a Mihálykapu (Michalská) utca 9. szám alatti épületben lehetett megtalálni. Vitathatatlan, hogy barátságuknak gyakorlati oldala is volt: a fordítások kéziratok alapján, az eredeti művel párhuzamosan készültek, s folyóiratokban olykor korábban napvilágot láttak, mint az eredeti változat; ezen túl pedig több kötetet korábban adtak közre szlovákul, mint magyarul. (Ilyen volt például az *Árnyékolt töredékek [Odtienené oblomky]* címmel publikált trilógia, valamint a *Newhonti trilógia [Newhontská trilógia]*), s olyan művek is vannak, amelyek magyarul még meg se jelentek. (A *Böröndök tartalma [Obsažné batožiny]* címet viselő, ötvenöt rövidebb és hosszabb prózai írást tartalmazó, a szerző által összeállított kötetben.) Ezzel összefüggésben talán érdemes feleleveníteni azt a mosolyra késztető, anekdotikus ugratást, mely szerint a K. W. által G. L. prózáiból készített fordítások korábban születtek, mint az eredeti művek.

A szlovákiai magyar szerzők kapcsolatban álltak szlovák kortársaikkal. Mindig felbukant valaki, aki vállalta az összekötő szerepét. 1968 augusztusáig ezt a szerepet a prózaíróként és műfordítóként is tevékeny Monoszló Dezső töltötte be, aki a Krym nevű bisztróban és kávéházban, illetve az Írók Klubjának egykori, Štefánik utcai székhelyén volt fellelhető; miután emigrált, G. L. fokozatosan átvette a szerepét, ő azonban a Nyerges (Sedlárska) utcai, „Mihályhoz” (U Michala) elnevezésű kávéházban fordult elő. 1986-ban alapvető, nagyon pozitív fordulat következett be: a Szlovák Írók Szövetsége az előző évben megjelent prózákötetek közül a legjobbnak járó díjat G. L.-nek adta. A döntésben kulcsszerepet játszott a Madách Imre-díjat odaítélő zsűri elnökének, Rudolf Chmelnek megalkuvást nem ismerő álláspontja: azután, hogy az 1985. évi művekkel elbíráló zsűri egyik tagja, K. T. komoly ideológiai kifogásokat emelt az épp akkortájt kiadott regény, az *Áttételek*,⁵ ellen, Chmel határozottan kijelentette, hogy „G. L. az eredeti magyar prózai alkotásért járó Madách Imre-díjat nem kapja meg.” Ugyanakkor viszont az *Árnyékolt töredékek* címmel napvilágot látott szlovák nyelvű trilógia díjazását célzó javaslatot a Szlovák Írók Szövetségének fórumán terjesztette elő, ahol az ellenvéleményt hangoztató Daniel Okálival szemben Viliam Marčok, Vladimír Mináč, Vincent Šabík, Stanislav Šmatlák, Ján Števíček és mások is megszavazták a díjat. Az egyetlen elutasító álláspont végül a Ján Hollý-díj odaítéléséhez is hozzájárult, mert a szóban forgó esetben mégiscsak egy magyarból lefordított mű volt 1985 legjobb prózája. G. L. a már elkezdett, de sajnos befejezetlenül maradt emlékirataiban ezt írja: „(...) nemcsak a magyar, de a szlovák írók körében is ismertté váltam. (...) A szlovák írók közé éppúgy hazajártam, mint a magyar írók közé. (...) Röviden szólva, nem fértem a bőrömbé. Szoros kapcsolatot alakítottam ki a fiatal Litvákkal, Koleničsel, Zbružszal (... s tegyük hozzá, amit szemérmesen elhallgat: Denisa Fulmekovával és Veronika Šikulovával is), emellett pedig jó barátságba kerültem Mitánával, Dušekkel, Slobodával, Paľo Vilikovskýval. (...) ... állítólag először történt meg, hogy egy magyart úgy fogadtak, mintha közéjük tartoznának. Ez valóban nagy szó volt (s azóta se változott semmi).⁶ S ezen a ponton egy rövid zárómegjegyzésre kényszerülünk: sajnos egyik-másik név viselőjével – G. L.-t is beleértve – már csak papíron találkozhatunk: új és élő szavaik immár tartósan hiányoznak. ■ ■ ■

G. Kovács László fordítása

Karol Wlachovský (1941, Kassa [Košice], származását tekintve azonban gömöri, jelenleg Budapesten él): a magyar irodalom műfordítója, irodalomtudós, egyetemi oktató, diplomata. Az érettségi után közgazdaságtant tanult a Szlovák Műszaki Főiskolán, illetve irodalmi szakirányú könyvtártudományt a Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Már tanulmányai idején a *Slovenské pohľady* (Szlovák szemmel) című irodalmi folyóirat szerkesztőségében dolgozott, később pedig a Tatran könyvkiadóban, ahonnan diplomáciai szolgálatba távozott Budapestre. (Nagykövetségi tanácsos volt, valamint a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság Kulturális Központjának, illetve a Szlovák Intézetnek az igazgatója.) Két évtizeden át különböző magyarországi egyetemeken oktatója volt. Miután állásba került a *Slovenské pohľady* szerkesztőségében, a huszadik századi magyar irodalom fordításával kezdett el foglalkozni. Nyugdíjba vonulását követően elsősorban Mikszáth Kálmán (1847–1910) és Grendel Lajos (1947–2018) műveire fordította figyelmét: mindkettőjük irodalmi életműve a szlovák kulturális örökség részének tekintendő.

- 1 Karol Wlachovský, cím nélküli megemlékező írás 2018. 12. 20-i keltezéssel; a pozsonyi *Új Szó Szalon* c. rovatában látott napvilágot a Grendel Lajos elhunytára reagáló nekrológok között: 12. évf., 47. sz. 2018. december 22., 19. o.
 - 2 Károlyi Csaba: Grendel Lajos (1948–2019). In: *Élet és irodalom* 63. évf., 1. sz. (2019. január 4.), 12. o.
 - 3 *Život dlhý štyri týždne (Négy hét az élet), Odtienené oblomky (Árnyékolt töredékek)*, 2. kiadás; *Newhontská trilógia (Newhonti trilógia), Obsažné batožiny (Bőröndök tartalma)*, Vydavateľstvo Marenčin PT.
 - 4 *Fekete szél*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1972.
 - 5 Az *Éleslövészet*, a *Galeri*, valamint harmadik részként az *Áttételek* c. regényeket felölelő trilógia, az *Odtienené oblomky* a Tatran könyvkiadónál jelent meg, Bratislava, 1985; 2. kiadás: Marenčin PT, Bratislava, 2016.
 - 6 Grendel Lajos: *A svéd királya gondoltam*, Kalligram (folyóirat), 27. évf., 2018. szeptember, 12–13. o.
- Az 5. és 6. sz. jegyzetet magába foglaló bekezdésben számos, Magyarországon csak szűk körben ismert vagy csaknem ismeretlen szlovák személyiség neve bukkan fel: közülük Rudolf Chmel, Daniel Okáli, Viliam Marčok, Vincent Šabík, Stanislav Šmatlák és Ján Števíček az irodalomtudományt képviseli. Hungarológusként és Csehszlovákia utolsó magyarországi nagyköveteként kétségteljesen Rudolf Chmel a legismertebb. Viszonylag ismert még Vladimír Mináč (1922–1996), a század második felének jelentős prózaírója és publicistája, aki esszéiben nagy teret szentelt a magyar–szlovák viszonyoknak, a két nemzet közös múltjának. A Grendel Lajos emlékirataiban felbukkanó három szlovák szerző teljes neve: Ján Litvák (költő, prózaíró), Ivan Kolenič (költő, prózaíró) és Kamil Zbruz (költő). Denisa Fulmeková elsősorban prózaíró, de verseket is publikált, Veronika Šikulová par excellence prózaíró. Dušan Mitana, Dušan Dušek, Rudolf Sloboda és Pavel Vilikovský a kortárs szlovák próza élvonalát képviselik; Rudolf Sloboda már 1995-ben elhunyt. A fordító jegyzete.

Grendel Lajos (1948–2018, Léva [Levice] szülötte, Pozsonyban élt), próza- és esszéíró, magyar nyelven alkotott. Egyetemi tanulmányait a pozsonyi Komenský (Comenius) Egyetem Bölcsészettudományi Karán, magyar–angol szakon folytatta. Pedagógusként ugyanitt, illetve a prágai Károly Egyetemen tevékenykedett. 1971-től rendszeresen publikált. Regényeket írt, rövidebb s hosszabb prózai műveket, irodalmi tanulmányokat, polemikus cikkeket. Az életművéből összeállított szlovák nyelvű szerzői válogatás folyamatosan jelenik meg a Marenčin PT kiadónál.

